

Murs i riqueses en el *Fileb* de Plató, l'estat de la qüestió de les lectures contemporànies

BERNAT TORRES

Grup de recerca Hermenèutica, Platonisme i Modernitat

Universitat Internacional de Catalunya
Carrer Immaculada, 22
08017 Barcelona

Article rebut l'1 de març de 2012 i acceptat el 14 d'abril de 2012

Resum: L'escrit exposa les principals lectures o interpretacions modernes que s'han fet del *Fileb* de Plató tot situant-les en relació amb dos eixos i tres nuclis temàtics. Els eixos són, per una part, les lectures doctrinals, les quals acostumen a accentuar excessivament la distància entre la filosofia i l'acció dramàtica del diàleg i, per l'altra, les lectures que pretenen superar aquesta distància i que sovint es decanten per una lectura més escèptica del diàleg. D'altra banda, els nuclis temàtics (que de fet són el resultat de certes lectures doctrinals i també de la manera com es constitueix la tradició filosòfica) són la qüestió ètica o relativa al bé; la qüestió ontològica o relativa als principis; i, finalment, la qüestió metodològica.

Paraules clau: Plató, *Fileb*, hermenèutica, lectures doctrinal, lectures escèptiques.

Abstract: Walls and wealth in Plato's *Philebus*. Status Quaestionis

The paper exposes the main modern readings of Plato's *Philebus*. It places them in relation to two axes and three ways of approaching the dialogue. The axes are, on the one side, the doctrinal readings, which often emphasize excessively the distance between philosophy and the literature or dramatic action in the dialogue; on the other side, the readings that aim to bring down this gap, often offering a more skeptical reading of the dialogue. The three ways of approaching the dialogue (which are actually the result of some doctrinal readings which have to be also understood through the philosophical tradition) are: the ethical approach of the dialogue concerning the good in human life; the ontological approach concerning the principles; and, finally, the methodological approach.

Key words: Plato, *Philebus*, hermeneutics, doctrinal readings, esceptical readings.

La història de les interpretacions del *Fileb* té una complexitat que es correspon prou bé amb la del mateix diàleg platònic i ens remet, com en el cas de qualsevol altre text de Plató, al difícil joc de transmissions on el lector contemporani s'ha de saber orientar. El *Fileb*, en el seu tractament de la bona vida o del bé en la vida humana, inclou incursions en qüestions com la dialèctica, la cosmologia, el plaer i el dolor o la percepció sense fer clarament explícites les línies que separen aquests diversos temes. Qualsevol lector que vulgui enfrontar-se al text platònic farà bé d'endinsar-se en primer lloc en la seva pròpia complexitat abans de pretendre accedir-hi a partir d'alguna de les lectures que la tradició ens n'ha ofert. ¿Què és allò que perseguia Plató amb la redacció d'aquest diàleg? ¿Pretenia defensar una *doctrina* sobre el bé? ¿Establir un *sistema* coherent sobre l'estructura de la realitat? ¿Fixar definitivament les bases per a una *teoria* del plaer en la vida humana? ¿O més aviat volia *refutar* convincentment les tesis hedonistes de l'època? ¿O *negar* la consistència de determinades savieses que es pretenien objectives? No ens sembla que cap d'aquestes preguntes, que resumeixen prou bé l'estat de la qüestió de les interpretacions de *Fileb*, permeti encertar, per si mateixa, l'objectiu del tot del diàleg platònic, tot i que cadascuna d'elles permet certament pensar l'acció dramàtica i argumentativa en determinats moments del text.

No és un tret exclusiu de les lectures que s'han fet del *Fileb* el de caure en un dels dos extrems en els que des de l'antiguitat s'ha situat l'hermenèutica platònica: la lectura doctrinal per una part i la lectura escèptica per l'altra¹. La dificultat d'accedir al text platònic és descrita bé com la necessitat d'abatre «el mur divisor i entre el tractament filosòfic i el que s'acostuma a anomenar el seu revestiment dramàtic»². El professor Sales empra la imatge del mur i la necessitat d'abatre'l en contraposició a la del jove ric, el qual renuncia a les emocions causades per la bellesa i l'exaltació dels diàlegs platònics en favor de l'edificació d'una especulació i d'una recerca de nuclis doctrinals: «si anem a cercar “doctrines” de la totalitat del corpus platònic ens en sobra la major part, si volem captar alguna cosa així com l'esperit de la lletra platònica en la seva totalitat, l'extensió del corpus platònic resulta excessiva. La tasca de captar el tot de l'ensenyament platònic se'ns presenta *difícil*»³. La dificultat rau, no només en

1. Cf. GONZALEZ (1995; 1999); TARRANT (2000); MONSERRAT (2002).
2. Citat a SALES (2010, 17) i extret d'un comentari fet per Paul Friedländer a Karl Jaspers: «Wenn Jaspers recht hätte, so hätte ich mich geirrt in meiner Absicht, die Scheidewand niederzulegen zwischen der philosophischen Erörterung und dem, was man dramatische Einkleidung oder dergleichen nennt. Dann das war die Absicht, und es versteht sich, dass ich mit der nicht allein stand, und dass sie nichts neues ist, sondern etwas sehr Altes» (cf. FRIEDLÄNDER 1964, 245).
3. Cf. SALES (2010, 15-18). Els constructors del mur són, com ens indica el professor Sales, joves rics que han venut el que és literari i ho han bescanviat pel que és especulatiu o doctrinal, justament el que li passa al jove ric del text bíblic (Mt, 19.16-22) tal i com Hegel ens relata quan ens aclareix la manera de llegir els diàlegs platònics: «Liest man

entendre les dues aproximacions separatament i les seves múltiples bifurcacions, sinó sobretot en saber trobar (amb la finalitat d'accedir al text platònic) el tot que es forma entre aquestes perspectives que es troben en tensió. Aquesta dificultat es posarà clarament de manifest en el cas del *Fileb* platònic, perquè entre les seves interpretacions trobem una gran abundància de murs aixecats per joves rics i també un cert nombre de destructors de murs. Els murs són abundants en les interpretacions del *Fileb* perquè aquest diàleg ofereix, a aquells que vulguin trobar-les, doctrines, mètodes i savieses més o menys revisades en relació amb els diàlegs anteriors o posteriors⁴. Algunes lectures, atentes massa sovint als arguments i a les seves difícils continuïtats al llarg del corpus platònic, desatenen, quasi inevitablement, certs elements dramàtics del diàleg. El mur que separa filosofia i literatura en el cas de *Fileb* no només resulta fàcil de construir per les temptacions que aquest diàleg ens ofereix, sinó que és, a més, difícil d'abatre i de superar. Això és així perquè els elements dramàtics del diàleg no són especialment abundants i es perceben sobre-

mit dem Interesse der Spekulation, so überschlägt man das, was als das Schönste gilt; hat man das Interesse der Erhebung, Erbauung usw., so übergeht man das Spekulative, findet es seinem Interesse unangemessen. Es geht einem wie dem Jünglinge in der Bibel, der dies und das getan und Christus fragte, was er tun sollte, ihm zu folgen. Aber als der Herr ihm gebot: Verkauf deine Sachen und gib sie den Armen, so ging der Jüngling traurig fort; so war es nicht gemeint. So haben es manche gut gemeint mit der Philosophie» (cf. Hegel 1979, § 68).

4. Hegel, justament en el text citat anteriorment, ens indica que el *Fileb* no pertany als diàlegs on la dialèctica es presenta en un sentit negatiu (els diàlegs socràtics), com a recerca inacabada que ens deixa en la més pura confusió, sinó que pertany als diàlegs on es presenta una dialèctica del pur pensament: «weil sie mit dem reinen Gedanken umgehen, darum auch zu den schwersten gehören: nämlich der *Sophist*, *Philebos* und besonders auch *Parmenides*. Diese abstrakt spekulative Idee finden wir zunächst im *Sophisten* und dann im *Philebos* in ihrem reinen Begriffe ausgedrückt» (cf. HEGEL 1979, § 69). Sales, en el seu escrit, aclareix que la tendència a l'aixecament de murs es deixa caracteritzar bé en una primera aproximació per la seqüència hegelians, neokantians, analítics. La perspectiva analítica sobre el text permet descriure bé una manera de fer que fàcilment es veurà que es pot aplicar a les interpretacions contemporànies del *Fileb* i que Sales ens aclareix a partir de l'anàlisi del treball de NEHAMAS (1999). Així, les tres principals característiques de les aproximacions als diàlegs platònics que construeixen murs en l'actualitat i que tenen un origen en els treballs de G. VLASTOS (1991) són, en primer lloc, l'atenció primària als arguments; en segon lloc, el pressupòsit de la constància de les qüestions; i, finalment, la separació en el si del corpus platònic entre filosofies distintes i successives, una de socràtica (una filosofia moral d'abast teòric molt restringit) i una de platònica (una filosofia universal que vol respondre a tots els tipus de qüestions). Sales argumenta que l'atenció als arguments platònics ha enfosquit la visió de l'estructura literària total dels diàlegs; mentre que la constància de les qüestions representa sovint el catàleg analític de problemes, els quals no són abstrerts com a moments doctrinals dels diàlegs sinó *projectats* des de les seves tipicitats com a problemes dins les diverses disciplines en que la filosofia analítica divideix el treball filosòfic. Amb Sales, creiem que cal tornar a radicar les qüestions en la seva situació dialògica alleugerida de projeccions epistemològiques, ontològiques o ètiques que li resulten anacròniques (cf. SALES 2010).

tot en els detalls, els silencis i les ironies, difícilment perceptibles rere els murs de les savieses, les doctrines i les especulacions. Dit d'altra manera: en el cas del *Fileb*, per poc alts que siguin els murs aixecats entre allò filosòfic i allò literari, aquests impedeixen fàcilment la visió del tot del diàleg. Ens caldrà, doncs, anar en compte i procurar observar bé si allò que s'aixeca enfront nostre és la complexitat del text platònic o bé un mur construït per algun jove ric que ho ha deixat tot per descobrir en el *Fileb* doctrines, especulacions i d'altres promeses⁵.

Des del nostre punt de vista, i seguint les línies hermenèutiques del grup Hermenèutica, Platonisme i Modernitat, creiem que cal escoltar amb atenció tant les lectures doctrinals com les escèptiques o dramàtiques, procurant així assolir el que hem anomenat una integració de models⁶. Integrar models ha de significar també pensar unit allò que se'ns presenta unit i, per tant, saber abatre els murs que dificulten l'accés al text quan faci falta. Això només és possible fer-ho mantenint una distància prudent respecte al text, atenent a la seva argumentació i també a la seva acció dramàtica. Aquesta prudència ha d'incloure també el fet de no caure en un altre dels paranyes de les lectures dels diàlegs platònics consistent en confondre a Sòcrates amb Plató o, dit d'altra manera, a fer de Sòcrates el portaveu de Plató. Parany en el que, per altra part, cau la major part de les interpretacions que comentarem a continuació. Creiem que només així ens serà possible accedir, en la mesura del possible, al tot de l'ensenyament platònic⁷. A continuació exposarem les principals lectures o interpretacions que s'han fet del *Fileb* de Plató en l'època moderna. Com a marc de referència general les lectures s'han de poder situar en relació amb dos eixos principals i tres nuclis temàtics. Els eixos serien, per una part, les lectures doctrinals que acostumen a aixecar murs amb més o menys fidelitat al text platònic i, per l'altra, les lectures que pretenen abatre aquests murs i que sovint es poden decantar per una lectura més escèptica del diàleg. D'altra banda, els nuclis temàtics (que de fet són el resultat de certes lectures doctrinals i també de la manera com es constitueix la tradició filosòfica) serien la qüestió ètica o relativa al bé, la qüestió ontològica o relativa als principis i, finalment, la qüestió metodològica. Aquests nuclis temàtics i els eixos amb els que ens cal complementar-los no tenen com a finalitat principal la de permetre un accés al diàleg platònic, sinó a les seves lectures o a la manera com aquestes es deixen classificar tendencialment.

5. Ens caldrà, potser, emprar la mateixa prudència que Sòcrates recomana als joves en relació amb l'ús dels discursos, en els quals acostumen a veure-hi tresors de saviesa amb els que jugar sense saber massa bé cap a on van, però passant-ho bé (cf. *Fileb* 15d5-16a4). Cal passar-ho bé, però saber trobar la mesura i el sentit dels regals i dels tresors.
6. SALES (1992, 24-27; 2010, 25); MONSERRAT (2002).
7. Cf. MONSERRAT (2002, 19-23). Les tesis hermenèutiques del grup han estat posades a prova en diversos treballs: SALES (1992; 1996; 2007; 2010); MONSERRAT (1999; 2007; 2008); BOSCH-VECIANA (2003; 2007; 2010); IBÁÑEZ PUIG (2007a i b).

1. L'hermenèutica contemporània: un full de ruta

Que la visió d'un Plató sistemàtic no es modifica essencialment fins a les primeres interpretacions conegudes del corpus platònic en l'edat moderna ho testimonia l'obra de Tennemann, *System der platonische Philosophie*⁸, publicada a finals del segle XVIII i, en menys mesura, la de Schleiermacher, el qual té la virtut d'haver defensat la inseparabilitat entre el pensament de Plató i la forma dramàtica del diàleg. Com indica F. J. Gonzalez, la tasca de Schleiermacher va ser la mateixa que va deixar a les generacions següents: «reconciliar el pressupòsit que la filosofia de Plató és sistemàtica amb el caràcter altament dramàtic, probatori, suggestiu i poètic dels seus escrits»⁹. Com és sabut, Schleiermacher considerava que els diàlegs s'havien d'ordenar seguint una exposició gradual de la filosofia sistemàtica de Plató, la qual s'havia de troba íntegrament en els seus diàlegs (cosa que diferencia la seva posició de qualsevol lectura esotèrica, com la que trobarem a l'escola de Tübinga-Milà). Aquesta exposició gradual hauria començat amb el *Fedre*, seguit de tots els diàlegs considerats aporètics i, finalment, aquells on el sistema es resoldria, com és el cas de *La república* i el *Timeu*, dels quals el *Fileb* en seria justament l'immediat antecessor. Segons Schleiermacher el *Fileb* (immediatament posterior al *Fedó*) desenvolupa qüestions pròpies del *Sofista* (la necessitat d'entendre el canvi i el flux de les coses) i del *Parmènides* (una certa revisió de l'estatut de les formes), i introdueix el tractament relatiu a les existències creades enteses com a barreja amb la finalitat de mostrar la relació entre aquestes i el bé, qüestió que centraria, segons l'autor alemany, els darrers dos darrers diàlegs platònics¹⁰.

K. F. Hermann té la virtut d'haver posat de manifest l'existència de contradiccions significatives entre els diversos diàlegs, de manera que el pressupòsit d'una exposició gradual d'un sistema platònic que Schleiermacher havia defensat quedava en entredit. La solució que proposa Hermann és que aquestes contradiccions troben la seva explicació en els canvis en la biografia de Plató¹¹. La necessitat de resseguir la biografia intel·lectual de Plató per entendre les diferències entre els diàlegs, difícilment realitzable de manera mínimament objectiva per si mateixa, troba un fort recolzament en l'estilometria que apareix a finals del segle XIX. L'estilometria permetria determinar l'ordre de redacció dels diàlegs ba-

8. Cf. TENNEMANN (1792-95).

9. Cf. GONZALEZ (1999, 130); SCHLEIERMACHER (1839, 98).

10. Cf. SCHLEIERMACHER (1826, 132-133). Resulta curiós observar que Schleiermacher defensa que *La república* continuaria la discussió iniciada en el *Fileb* sobre el plaer i el bé, just al revés d'allò que afirmen quasi tots els comentaristes que vinculen aquests dos diàlegs (cf. 1826, 135).

11. Cf. HERMANN (1839); MUNK (1858-60, 1886). La preocupació per la cronologia dels diàlegs fa també renéixer la qüestió de la seva autenticitat. Val a dir que l'autenticitat del *Fileb* no sembla haver-se posat en dubte de manera consistent en època moderna, sobretot per les referències que semblaria fer-ne Aristòtil (cf. UEBERWEG 1861, 148-149).

sant-se en el desenvolupament inconscient de l'estil de Plató, és a dir, en la quantificació relativa a les aparicions de certes partícules al llarg de la seva obra¹². A les determinacions de tipus estilomètric s'hi afegeixen, a més a més, d'altres diferències relatives al caràcter o al contingut dels diàlegs que permetrien diferenciar-los entre, per una part, aquells on la recerca no assoleix conclusions ni doctrines i que tenen un fort caràcter dramàtic (*Càrmides* o *Laques*) i, per altra part, aquells on s'exposen més aviat doctrines i tenen menys elements dramàtics (*Sofista*, *Timeu*, *Lleis*). Per altra banda, i en coherència amb la font aristotèlica¹³, es percebria en l'obra de Plató una evolució que aniria des de l'acord inicial amb Sòcrates (diàlegs socràtics, on acostuma a aparèixer Sòcrates com a interlocutor) vers el desenvolupament gradual de la pròpia doctrina platònica (en diversos aspectes no socràtica i on el personatge Sòcrates acostuma a desaparèixer o a tenir un paper secundari), la qual aniria més enllà de les qüestions ètiques per oferir perspectives sobre l'epistemologia o l'ontologia¹⁴.

Sigui com sigui, el resultat d'aquesta nova manera de pensar el corpus platònic donà com a fruit la perspectiva evolucionista, també anomenada model o visió estàndard, amb què encara avui es transmet, en certs casos inqüestionadament, el pensament de Plató¹⁵. Es tracta de la coneguda divisió entre tres o quatre èpoques en el pensament del pensador atenès que són comunament acceptades per la comunitat científica, principalment l'anglosaxona. En aquesta divisió, el *Fileb* es situa en quasi bé tots els casos en l'època de vellesa o tardana i, molt sovint, es considera que és immediatament anterior a les *Lleis*, el qual és habitualment considerat el darrer dels diàlegs platònics¹⁶. Així, s'acostuma a situar la redacció d'aquest diàleg conjuntament amb la del *Teetet*, el *Polític*, el *Sofista*, el *Parmènides*,

12. L'estilometria troba els seus orígens en els treballs de Lewis Campbell sobre el *Sofista* i *El polític* (cf. CAMPBELL 1867), els quals, realitzats posteriorment a l'estudi del *Teetet*, posarien de manifest l'ús més o menys freqüent de certes partícules que permeten intuir una evolució en l'estil de Plató. Posteriorment, Dittenberger i LUTOSLAWSKI (1897) consolidarien l'estilometria com a mètode per a datar els diàlegs. Com ha posat de manifest BRANDWOOD (1990; 1992), des de la perspectiva estilomètrica tenim raons per pensar que hi ha una clara proximitat entre el *Fileb* i les *Lleis*. Ens cal, en tot cas, ser prudents respecte a aquests resultats, ja que, com afirma Robin parlant de l'estilometria, «il ne suffit pas de compter, il faut encore peser» (cf. ROBIN 1935, 37).
13. Cf. *Metafísica A*, 987b15-25; vegeu també 980a-987b; 987a10-20; 988a5-15.
14. Cf. VLASTOS (1991, 46-47); IRWIN (2008, 75-85). Per a una crítica de la visió evolutiva o del «model estàndard» vegeu ROWE (1997; 1999) i ANNAS & ROWE (2002). Rowe parteix del principi que els diàlegs són sempre una mimesi de la filosofia viva, això és, diàlegs entre personatges particulars i sobre qüestions particulars que requereixen esforç i dedicació per entendre i que de cap manera poden esdevenir tractats, sinó recerques comunes de la veritat (cf. ROWE 1999, 12).
15. Cf. LLEDÓ (1981, 53-55).
16. Vegeu ARISTÒTIL (*Política*, 1264b24-27), l'autor anònim dels *Prolegomena in Platonis Philosophiam* (24.7-19; cf. WESTERINK 1990) i DIÒGENES LAERCI (III.37-38).

el *Critias* o el *Timeu*¹⁷ i, per tant, entre el segon i el tercer viatge a Sicília, és a dir, entre els anys 367 i 360, moment en el qual Plató hauria dut a terme una revisió de la teoria de les idees elaborada en l'etapa de maduresa i on hauria abandonat certes preocupacions metafísiques anteriors, tot centrant-se més en allò sensible o real que no pas en allò ideal. Una de les estranyeses seria, tanmateix, la qüestió del retorn de Sòcrates a l'escena i la seva manera de conversar, més pròpia de diàlegs de períodes anteriors¹⁸. Com veurem, aquest pressupòsit d'origen evolucionista i legítim per la «visió estàndard» té importants conseqüències en la manera com es plantegen gran part de les interpretacions i les controvèrsies relatives al *Fileb*. Des del nostre punt de vista, l'intent de situar els diàlegs en la biografia intel·lectual de Plató (o en una suposada evolució de les seves doctrines) té un interès secundari respecte l'intent de comprensió de les qüestions tractades en la lletra del text. A part, considerem que el *Fileb*, sigui o no un diàleg de vellesa, no ens ofereix pràcticament cap referència extradialògica que ens permeti situar-lo ni en l'espai ni en el temps, de manera que creiem que hem de ser especialment respectuosos amb aquest fet¹⁹: la indeterminació amb què Plató ens ha fet arribar el *Fileb* resulta des del nostre punt de vista molt més rellevant que els possible resultats que es podrien obtenir gràcies a situar el diàleg en l'evolució intel·lectual de l'autor. En darrera instància, la lectura del diàleg en relació amb l'evolució d'unes determinades doctrines o posicions metafísiques o epistemològiques, construeix un mur que ens cal saber detectar bé i, en la mesura del possible, abatre'l per tal de relligar l'argument i l'acció del diàleg que ens ocupa.

Les edicions de què disposem avui en dia del *Fileb* es comencen a publicar a inicis del segle XIX²⁰. L'exercici d'edició, l'estilometria i els intents de classificació del *Fileb* en l'evolució del pensament de Plató, tot i haver posat a disposició del lector tota la complexitat i la riquesa de l'herència platònica rebuda, no sempre han donat com a resultat una millor comprensió de la seva obra. Cal tenir en compte que a les dificul-

17. En la seva cronologia dels diàlegs, Willamowitz-Moelendorf situa el *Fileb* com l'avantpenúltim diàleg, situat després del *Timeu* i el *Critias* i abans que les *Cartes VII i VIII* i les *Lleis*. Cornford el situa penúltim abans de les *Lleis*, igual que Leisegang i Ritter. Per la seva part, Taylor, Crombie, Praechter i Shorey situen encara quatre o cinc diàlegs després del *Fileb* (cf. BRANDWOOD 1990).

18. Resulta interessant veure com Burnet o Taylor justifiquen la raó per la qual en el *Fileb*, tot i no ser un diàleg socràtic sinó tardà o de vellesa, el personatge Sòcrates s'hi troba present. L'explicació és, simplement, que és «the exception which proves the rule». Socrates retorna perquè el tema de la discussió, l'aplicació de les categories pitagòriques al problemes morals, es troba al centre d'atenció (cf. TAYLOR 1936, 374). La preocupació pel retorn de Sòcrates centrà especialment la lectura de Dorothea FREDE, la qual ofereix una explicació més completa (1993; lxxvii-lxxi; 1997, 383-389).

19. Cf. BOSCH-VECIANA (2010, 101).

20. Cf. SCHLEIERMACHER (1809); BADHAM (1855); STALLBAUM (1829), HERMANN (1896), BURY (1897); BURNET (1901).

tats relatives al text grec (el seu estat corrupte és un tret reconegut per tots els filòlegs) s'hi afegeixen les dificultats argumentatives del diàleg, el seu joc entre arguments, les seves complexes transicions, els silencis i les sorpreses de tota mena²¹. No resulta fàcil agrupar o classificar les diverses interpretacions contemporànies del *Fileb*. Tanmateix, sí que podem afirmar que aquestes lectures tendeixen a aproximar-se al diàleg des d'un dels eixos que hem esmentat (de les més escèptiques a les més dogmàtiques, les quals ofereixen un ventall complex amb gradacions molt variades que fan difícil oferir una visió unitària) i que ho fan centrant-se, en la major part dels casos, en un dels nuclis temàtics que hem enumerat anteriorment, els quals s'intenten vincular en més o menys mesura i amb més o menys èxit. Aquest nucli temàtic serien, com hem comentat, la qüestió ètica o sobre el bé²²; la qüestió ontològica o relativa als principis²³; i la qüestió metodològica²⁴. Tot i que aquests elements estan estretament vin-

21. Com posen especialment de manifest les introduccions de les edicions de DIÈS (1978, lxxx-lxxxix) i HACKFORTH (1958, 226-228). És significativa també la forma amb la que comença la introducció de l'edició de Bury, citada sovint com a referència per aclarir la complexitat del text, on el *Fileb* es compara amb «a gnarled and knotted old oak-tree, abounding in unexpected humps and shoots, which sadly mar its symmetry as compared with the fair cypress-trees and stately pines by whose side it stands in the 'grove of Academe:' but yet it contains as much of sound timber as the best of them» (cf. BURY 1897, ix).
22. Sobretot centrada també en el testimoni aristotèlic, principalment en l'*Ètica a Nicòmac* (sobretot els llibres VII, 13-17 i X, 1-5; vegeu també Natali 1999) i a les referències exposades allà respecte el plaer (cf. 1153b20-25; 1154b25-35; 1172a30-35; 1179a26-33) i a la suposada confrontació entre hedonistes (possiblement representats pel metemàtic Eudoxe) i antihedonistes (representats possiblement per Espeusip) a la que ens remetria el diàleg (cf. *Fileb* 44c1-d6; 53c-55c) (cf. *Ètica a Nicòmac* 1008b14-17 i, sobretot, 1172a29-3; vegeu també SCHOFIELD 1971 i TARRANT 2008; 2010; DIXSAUT 1999a, X-XII). Podem situar en una lectura clarament ètica les interpretacions de GADAMER (2000 [1931], 1991 [1978]), el qual pretén trobar en el diàleg la prova d'una ètica dialèctica. Per altra part, GOSLING (1975) defensa que el diàleg només s'entén si es llegeix com una crítica de Plató a l'hedonisme d'Eudoxe. FREDE (1993, 1997, 2010), que ens ofereix una lectura completa del diàleg, veu també en el *Fileb* la centralitat de la qüestió ètica de la felicitat humana en un sentit ampli. En un altre sentit, DELCOMMINETTE (2006) pretén trobar en el diàleg l'exposició d'una suposada *agathologia* platònica, és a dir, d'una ciència del bé.
23. L'espai d'accés al diàleg des de la perspectiva ontològica es deixa pensar a partir de dues direccions, ambdues fortament influïdes de nou per la font aristotèlica (cf. *Metafísica* A, 987b25-30; B 997b5; M 1081a14-1082b37; *Física* 203a15-16; 206b27). Per una part, la de l'escola de Tubinga-Milà, la qual troba en el *Fileb* l'anunci de doctrines que s'haurien aclarit oralment (cf. MIGLIORI 1998, 2007, 2010; Reale 2003) i, per l'altra, la que parteix de la interpretació de l'ontologia platònica que ens ofereixen autors com Kenneth Sayre (1983), el qual, des d'una perspectiva analítica, veu en el *Fileb* una prova de la revisió platònica de la teoria de les idees.
24. La lectura sobre el mètode en el *Fileb* es troba present molt sovint en relació amb una suposada evolució dels diàlegs platònics i dona molt de joc a les lectures analítiques, sobretot en relació amb l'ús del mètode dialèctic del *Fileb* i la seva continuïtat o no en la divisió quadripartida i en la resta d'arguments del diàleg (cf. STENZEL 1940; LLOYD

culats en el text platònic, sovint les interpretacions no aconsegueixen vincular-los i, com a resultat, n'acaben ignorant o infravalorant un o diversos d'ells. Tot plegat, fa que especialment en el cas del *Fileb*, les mancances i la complexitat del diàleg s'aclareixin sovint a partir de remissions a doctrines i a referències extradiàlogals que no sempre ajuden a il·luminar el text platònic.

Un punt de referència i una bona manera d'exemplificar l'exercici de demolició de murs en relació amb les interpretacions del *Fileb* és l'obra de Paul Friedländer. Friedländer representa un dels primers intents d'oferir una aproximació al conjunt de *Fileb* de Plató atenent a l'acció argumentativa i dramàtica del diàleg i, sobretot, situant-lo en el conjunt del corpus i la tradició platònica. Els seus comentaris han de servir de referència per a qualsevol estudi del corpus platònic, no només per la seva solvència, sinó per tal d'evitar repeticions i reiteracions de certes qüestions. Friedländer entén el *Fileb* com una confrontació dramàtica entre el plaer i el coneixement en el curs de la qual un tercer estat, que es trobaria més enllà d'ambdós, s'endú els més grans honors. La principal característica del *Fileb* seria la vinculació i síntesi (exposada en la part final del diàleg; cf. 59b-64d) entre, per una part, l'ontologia i l'epistemologia (exposada en la part inicial del diàleg; cf. 11a-31b) i, per l'altra, el tractament empírico-pragmàtic del plaer (exposada en la part central del diàleg; cf. 31c-59a). Tot plegat és, segons Friedländer, una continuació del tractament que es fa d'aquestes qüestions al *Parmènides* i a *La república*²⁵.

1.1. El *Fileb*, el bé i els plaers

És justament un dels deixebles de Friedländer, Hans Georg Gadamer, qui ens ofereix una aproximació al tot al diàleg on es posa de manifest una especial atenció a la qüestió ètica. Tot i que la interpretació del contingut del diàleg no s'assembla a la del seu mestre, val a dir que la lectura de Gadamer permet accedir al diàleg atenent a certs elements dramàtics importants que poden ajudar a pensar-ne la unitat. L'any 1931 Gadamer escriu el seu *Platos dialektische Ethik*, on es dedica justament a pensar la vinculació entre ètica i dialèctica a partir d'una lectura del *Fileb* on es posa també clarament de manifest l'herència heideggeriana. La seva lectura, la qual es realitza en dos temps, l'any 1931 i l'any 1978, té com a principal peculiaritat la intenció d'aclarir el lligam o la continuïtat entre el pensament aristotèlic i el platònic en relació amb el tema del vincle entre la dialèctica o l'ontologia i l'ètica²⁶. El tema del diàleg és, segons

1952, 105; HACKFORTH 1958, 26; GULLEY 1962, 114 i ss; BRAVO 1985, 172; MORAVCSIK 2000, 213-249).

25. Cf. FRIEDLÄNDER (1969 [1928-1930], 306-351).

26. Cf. GADAMER (2000 [1931], 1991 [1978]). Per un comentari de la lectura de Gadamer

l'autor alemany, el concepte de bé i el seu lligam amb el bé en la vida humana i les conclusions del seu treball són que el plantejament sobre la qüestió del bé o de la bona vida que trobem en el *Fileb* acaba separant en excés la perspectiva ontològica (la dialèctica com a recerca d'unitats pures) de la possibilitat efectiva de realització del bé en un sentit ètic, és a dir, del bé en la vida pràctica (basada parcialment en la dialèctica com a comprensió mútua). En el rerefons de la seva lectura s'hi troba, sobretot l'any 1931, la pretensió de trobar en Plató proves o traces d'una ocultació de l'ésser en un sentit heideggerià. Com hem dit, però, el mèrit de la lectura de Gadamer és el d'haver fet un primer intent de llegir el diàleg en el seu conjunt, el qual ofereix claus molt valuoses per a qualsevol lector que es vulgui enfrontar al *Fileb*.

La lectura de Gadamer no sembla haver tingut un gran ressò entre els comentaristes anglosaxons fins als darrers anys, cosa que es posa de manifest en els primers treballs que trobem sobre el conjunt del diàleg. W.K.C. Guthrie és, juntament amb J.C.B. Gosling, un dels primers comentaristes anglosaxons en interpretar el *Fileb* platònic en el seu conjunt i les referències a les seves obres es troben en qualsevol lectura solvent del diàleg. Tant Guthrie com Gosling consideren que el diàleg vindria a ser una refutació sofisticada de les posicions hedonistes i mostra un Plató que, per una part, es recolza sovint en tesis anteriors i per això no acaba de tancar els arguments i que, per l'altra, mostra més respecte pel món sensible, ja que el diàleg no exposa referències a les Formes ideals. L'aproximació, per tant, es fa concentrant-se tendencialment en la qüestió ètica del diàleg, però en un sentit força diferent al de Gadamer, ja que ara la rellevància se situa sobretot en la problemàtica dels plaers i el centre d'atenció sembla ser la confrontació amb l'hedonisme i les seves ramificacions en el si de l'Acadèmia. Guthrie considera que més que distingir entre ser i esdevenir, el *Fileb* permet marcar la relació entre ambdós; la seva lectura es fa en molts casos des de la perspectiva d'Aristòtil, però afirma que «l'esquema platònic dels dos mons, del ser i l'esdevenir, roman bàsicament inalterat. Això és indiscutible tot i que la terminologia del ser es pot haver infiltrat en els límits de l'esdevenir». Donat que es tracta de la justa mesura (*Fileb* 66a-66d) i també del cosmos i el lloc de la causa i el seu vincle amb la raó (*Fileb* 23c-31a), Guthrie considera que per entendre el *Fileb* cal llegir-lo a la llum del seu diàleg germà, el *Timeu* i, també *El Polític*, on queda clar el sentit i la importància del μέτρον²⁷. Per la seva part, Justin Cyril Bertrand Gosling, el qual publica la seva obra sobre el *Fileb* poc després de la de Guthrie, considera que tota la part ontològica d'aquest diàleg no és coherent amb el tractament que es fa del plaer; així, segons Gosling, el

vegeu DE LA TAILLE (1999), RENAUD (1999), GONZALEZ (2010), FUYARCHUK (2010) o SCOLNICOV (2010).

27. Cf. GUTHRIE (1978; 1992, 211-255).

conjunt dels arguments del *Fileb* només es fan coherents si s'entenen com a resposta a les tesis hedonistes del matemàtic Eudoxe²⁸. Val a dir que la lectura que fa Gosling del diàleg és una bona combinació entre exposició de problemes i intent sintètic de pensar el diàleg com un tot, però acaba sense poder oferir una imatge completa d'aquest tot. De fet, és el mateix Gosling, conjuntament amb el sacerdot Anthony Kenny, qui inicia una de les disputes més prolífiques sobre el *Fileb* al llarg del segle XX. Possiblement desconcertats per les incongruències de l'ontologia presentada en el *Fileb*, aquests i d'altres autors, sobretot anglosaxons, es llancen a examinar acuradament la qüestió dels falsos plaers (cf. *Fileb* 36c-44a). En el fons de la qüestió s'hi situa clarament la polèmica entre hedonistes i anti-hedonistes, així com la problemàtica d'aplicar o vincular conceptes com els de veritable o fals a certes afeccions com el plaer i el dolor, i també la relació d'això amb l'aparell ontològic o metodològic del conjunt del diàleg. Aquests treballs, tot i l'interès que puguin tenir en cada cas particular, tenen el defecte de centrar-se en una qüestió que no és possible aclarir sense remetre's al marc en el qual se situa²⁹.

1.2. El *Fileb* i les ontologies platòniques

Una referència obligada a l'hora tractar l'estat de la qüestió del *Fileb* o de qualsevol diàleg de Plató i que es troba, a més, estretament vinculada amb el treball de Gadamer, és la interpretació de l'escola de Tubinga-Milà a què ja hem fet referència més amunt. La lectura esotèrica del diàleg ens pot servir, al mateix temps, per introduir les interpretacions que es concentren principalment en les qüestions ontològiques que apareixen en el diàleg i, en aquest cas particular, des d'una perspectiva dogmàtica o doctrinal. Tot i que Gaiser i Krämer, els pares fundadors d'aquesta escola, no dediquen una especial atenció al *Fileb*, els representants italians d'aquest corrent hermenèutic sí que ho fan, especialment G. Reale i M. Migliori³⁰. Com és sabut, la perspectiva de l'escola de Tubinga-Milà representa una crítica important a la perspectiva evolucionista, ja que considera que hi ha llacunes insalvables entre els diàlegs que impedeixen establir a partir d'ells

28. Cf. GOSLING (1975, 226-228). Aquesta qüestió ja hauria estat anticipada en el volum que Gosling publica juntament amb Christopher Charles Whiston Taylor sobre el plaer en els grecs (cf. GOSLING & TAYLOR 1984).

29. La qüestió dels falsos plaers es planteja inicialment en el diàleg entre GOSLING (1959) i KENNY (1960), al qual respon GOSLING (1961). Per la seva part, THALBERG (1962) centra la qüestió en les actituds proposicionals, mentre que WILLIAMS (1959) tracta la qüestió des d'una perspectiva aristotelitzant. Des d'aleshores han aparegut diversos treballs que prossegueixen la discussió a partir de les bases establertes: BRAVO (1995, 235-270; 2003); TEISSERENC (1999, 267-298); Frede (1985). Pels intents de fer patent una vinculació entre la qüestió del fals plaer i el conjunt de diàlegs vegeu DELCOMMINETTE (2003, 215-237; 2006 297-491) i FREDE (1997, 222-341).

30. Cf. REALE (2003); MIGLIORI (1993).

una evolució del pensament de Plató. Tot i així, aquests autors defensen l'existència d'unes doctrines o d'un sistema platònic, el qual, tanmateix, no es trobaria en els seus escrits: que tot i que disposem de tota l'obra de Plató no ens és possible saber només a partir d'ella quin era el seu veritable pensament, car ell mateix ens diu que aquest no es troba en els seus diàlegs³¹. Per altra part, també Aristòtil ens parla de les doctrines no escrites³². El *Fileb* juga en aquesta situació un paper important, ja que en ell s'hi trobaria confirmat el testimoni aristotèlic sobre l'existència d'una teoria dels principis. Segons Reale, el qual segueix Stenzel en aquest punt, en el *Fileb* es mostra un mètode d'examen de les idees mitjançant els nombres: tota idea conté un cert nombre i després d'examinar-la ens podem disposar a pensar la seva indeterminació, és a dir, la multiplicitat indeterminada dels individus empírics, o sensibles. En aquest sentit, el diàleg respectaria l'estructura: principis (que inclouen el límit i l'il·limitat o diada indefinida)-entitats matemàtiques-món sensible, que havia estat enunciada per Aristòtil (cf. *Fileb* 16c-d)³³. Aquesta estructura, a més, també es mostra en relació amb el tot còsmic tal i com es descriu en el *Fileb* (cf. *Fileb* 23c-27a). Així doncs, en el *Fileb* s'introdueix la idea de l'estructura numèrica de la realitat, la qual, tanmateix, només es deixa aclarir des de les doctrines no escrites³⁴. Per altra part, segons Reale, la descripció final del Bé també ens remetria a les doctrines no escrites en tant que aquesta noció es definiria com a u, tot i que es tracta d'un u que només es pot pensar a partir de tres elements: la bellesa, la proporció i la veritat (cf. *Fileb* 64c-65a). Aquesta troballa esotèrica en el diàleg platònic, però, no sempre facilita la tasca de comprensió del diàleg, en el qual, des del nostre punt de vista, les entitats matemàtiques com a entitats intermèdies no hi juguen cap paper o, en tot cas, caldria mostrar molt bé sobre el text de quina manera això és així, cosa que encara no ha estat feta. Si bé és cert que el recompte dels intermedis que constitueixen cada unitat és un element essencial del mètode exposat en el nostre diàleg, d'aquí no se'n deriva que els nombres siguin en si mateixos entitats de cap mena.

En tot cas, el que resulta més rellevant és que en el cas del *Fileb* sembla que, en certs passatges, s'hi escriguin les doctrines no escrites. És això el que insinua el mateix Reale en indicar que Plató, en afirmar, per exemple, que el Bé s'oculta en la naturalesa del bell (cf. *Fileb* 64e3-6), estaria afirmant justament el contrari del que vol dir: «s'atreveix a expressar els conceptes últims de la seva protologia com mai abans no ho havia fet per escrit»: és en el bell on es manifesta el bé³⁵. De fet, segons Reale, la descripció del bé en tres idees (cf. *Fileb* 64c-65a) i la situació de la mesura

31. Cf. *Fedre* 278d; *Carta VII* 341c.

32. Cf. *Física* 2, 209b15.

33. Cf. *Metafísica* A, 987b15-25.

34. Cf. REALE (2003, 443).

35. Cf. REALE (2003, 448).

com a element suprem (cf. *Fileb* 66a2-6), posaria de manifest que «la connexió dels conceptes Bé, U, Mesura apunta precisament al nucli de les “doctrines no escrites” de manera bastant clara i realment extraordinària, si tenim en compte que *es tracta de l'àmbit d'allò escrit* [...] la definició esotèrica del Bé emergeix en el nostre diàleg»³⁶. Tot i així, l'escola de Milà defensarà, com havia fet la lectura neoplatònica, que en el *Fileb* el Bé (que és l'u en si) representa un principi últim positiu de la realitat, però que la qüestió de l'essència del Bé no s'hi tracta de cap manera³⁷. Contra això, com veurem, s'hi enfrontarà la lectura de Sylvain Delcomminette.

També Kenneth Sayre posa de manifest en la seva aproximació al *Fileb* una preferència o tendència vers les qüestions metafísiques o pròpies d'una suposada ontologia platònica³⁸. Sayre, contràriament a la posició de Gosling, defensa la centralitat dels arguments ontològics en el *Fileb*, tot i que no aconsegueix establir la seva vinculació amb la qüestió de la bona vida o el plaer. Contra Cherniss, que defensa l'autonomia dels textos i rebutja el testimoni aristotèlic per pensar a Plató³⁹, i amb l'escola de Tubinga-Milà, considera que cal tenir en compte el testimoni aristotèlic per entendre els diàlegs, però defensa, contra l'escola de Tubinga-Milà, que tot allò que Aristòtil afirma en el primer llibre de la *Metafísica* es troba present en els diàlegs platònics⁴⁰ i, particularment, en el *Fileb* (cf. 16a-18e; 23a-28e), tot i que amb una terminologia diferent (no parla de la diada indefinida ni del gran-petit, etc.): «the main tenets attributed to Plato in the first book of the *Metaphysics* in fact are present in the *Philebus*»⁴¹. De fet, Sayre sosté que la teoria tardana del *Fileb* evita els problemes més greus de la teoria inicial que hauria aparegut en el *Timeu* i el *Parmènides*, és a dir, «the radical separation of Forms from sensible objects»⁴². Tot i l'aproximació marcadament metafísica de la lectura de Sayre, la seva lectura comparteix amb la d'altres autors, com Gosling, el fet d'intentar aclarir el *Fileb* a partir de fonts externes al mateix diàleg (ja sigui a partir d'altres diàlegs o a partir de les disputes en el si de l'Acadèmia) i, tot i així, no aconsegueix

36. Cf. REALE (2003, 449). La cursiva és nostra.

37. Cf. PLOTÍ, *Ennèades*, VI i DAMASCIUS, *In Platonis Philebus; De principiis* I, 106.18-22; II, 24.1-2. Per un estudi de les interpretacions neoplatòniques del *Fileb* centrat en el comentari de Damasci vegeu VAN RIEL (2008).

38. Vegeu també el treball de STRIKER (1970), la qual defensa que en el passatge 15b i ss. es resol el problema de la participació i que el mètode diví ens parla de les formes intel·ligibles (cf. KAHN 2010; RESHOTKO 2010).

39. Cf. CHERNISS (1935; 1945; 1965; 2005).

40. Cf. SAYRE (1983, 82).

41. Cf. SAYRE (1983, 13).

42. Cf. SAYRE (1983, 184). Aquesta qüestió s'inscriu en la polèmica entre revisionistes i no revisionistes, clarament vinculada amb una visió evolucionista del pensament de Plató. En relació amb el *Fileb* aquesta polèmica s'hauria iniciat amb GROTE (1875) a qui segueix SHINER (1974) i TELOH (1984), els quals sostenen que després del *Parmènides* Plató ja no tracta d'idees com a entitats ontològiques, sinó amb conceptes lògics o categories.

comprendre suficientment el vincle essencial entre la dialèctica o l'ontologia i la bona vida. Per altra part, la seva lectura està fortament influïda, de nou, pel testimoni aristotèlic. Tant Sayre, Gosling com també Henry Jackson⁴³ i Hackforth⁴⁴ pretenen fer compatible el testimoni aristotèlic amb el text platònic (cf. *Fileb* 16c-17a; 57e-59d; 61d-62b), però davant la dificultat d'assolir aquest objectiu, o bé acaben sobreinterpretant el text o indicant que Plató s'hauria equivocat en la formulació de les seves pròpies tesis. La tercera alternativa enfront d'aquesta situació, sempre conservant la validesa del testimoni aristotèlic sobre aquestes qüestions, la trobem justament en les doctrines no escrites que acabem d'aclarir i que no semblen ser una possibilitat per aquests autors.

Per acabar amb aquelles lectures que tendeixen a aproximar-se al diàleg des d'una perspectiva ontològica o metafísica ens cal esmentar el treball de Cynthia Hampton. La seva obra, publicada l'any 1990, és un comentari del conjunt del diàleg que té justament la intenció de resoldre el problema de la relació entre ètica, ontologia i metodologia en el *Fileb*, tot mostrant que aquests elements es vinculen en l'estructura argumentativa i persuasiva del diàleg. Hampton s'inscriu, a més, en la polèmica entre revisionistes i no revisionistes en relació amb l'obra de Plató i defensa que el *Fileb* se situa en un moment intermedi [watershead], en tant que representa una entrada en l'obra tardana, en la qual les formes es pensen a partir de les relacions entre elles. En la seva lectura, deutora de la que ens ofereix Hackforth, Hampton defensa que cal inscriure al *Fileb* en el context de la discussió contra l'hedonisme que Plató manté en el *Gòrgias* i en la *República*, però que la intenció d'aquest diàleg és la de ressaltar la prioritat ontològica i epistemològica de les formes respecte als seus sensibles després de la redacció del *Parmènides*. En la mateixa línia, Hampton

43. Cf. JACKSON (1882, 1897).

44. El treball de Hackforth sobre el *Fileb* és, de fet un dels més citats pels comentaristes juntament amb el de Gosling i val la pena fer-ne un breu comentari. Hackforth no redueix com Gosling la intenció última del *Fileb* a una refutació de les tesis hedonistes, ja siguin les d'Eudoxe o les del personatge Fileb (que segons Hackforth haurien estat exposades ja en el *Gòrgias*), sinó que considera que es tracta de mostrar que «the pleasure is less valuable than intellectual activity, but that some pleasure is necessary for happiness: a demonstration which involves discriminating various kinds of pleasure, and distinguishing between true or pure pleasures and false or 'mixed'» (cf. HACKFORTH 1958, 5). Hackforth sosté que no resulta fàcil trobar una idea directriu del conjunt del diàleg, però indica que hi ha tres elements que resulten essencials: en primer lloc, la identificació del plaer amb l'ἄπειρον seria un dels conceptes principals i que «the method of the dialogue is to apply Pythagorean categories to an ethical doctrine» (cf. 1958, 9). En segon lloc, en el *Fileb*, seguint les passes de *El polític* i el *Sofista*, «division as a master-key of science, an instrument, if not for solving, at least for dealing with the perennial problem of the One-Many». Tanmateix, aquest element no és emprat en la divisió del plaer i només en menor mesura en la divisió de la raó. I finalment, «the religious conviction of a Divine Mind, the cause of all that is good, rational and orderly in the universe, a νοῦς βασιλεύς οὐρανοῦ τε καὶ γῆς (28c)» (cf. 1958, 10).

considera que en el *Fileb* Plató hauria «come a significant way towards tying up some loose threads left hanging in the *Republic's* account of the relation between pleasure, knowledge, and being. In the *Philebus*, the Good which unites all of reality is depicted as an organic whole. The highest form of knowledge is the realization of this truth –by both *nous* and *phronesis*- in our lives». L'ideal descrit en el diàleg seria així el d'una vida on els diferents tipus de coneixement i plaers imiten correctament l'ordre universal que ofereixen les formes. Així, per l'autora americana el bé no és ni la vida contemplativa com voldrien els neoplatònics, ni la vida pràctica que ens descriu Aristòtil, sinó que, com ella afirma, «Plato remains to the end a Platonist»⁴⁵. Tot i que el comentari de Hampton aconsegueix certament vincular els elements que d'altres havien separat, aquest torna a caure, tot i intentar allunyar-se'n, en certa lectura aristotèlica del diàleg, concretament en relació amb la fixació en la teoria de les idees (la qual és tractada i també criticada en certa mesura per l'autora) i la relació entre el sensible i l'intel·ligible. Per altra part, la seva lectura acaba donant una prioritat molt gran al que ella anomena l'element ontològic, ja que considera que l'ideal seria una vida on els diferents tipus de coneixements i plaers imitessin correctament l'ordre universal que ofereixen les formes.

1.3. El *Fileb* i els mètodes platònics

Pel que fa a les aproximacions des de la perspectiva metodològica la situació s'acostuma a plantejar en termes generals a partir del paradigma evolutiu. Possiblement la primera obra de referència per pensar la qüestió és el *Plato's Method of Dialectic* de Stenzel, en la qual es posa de manifest el pas de l'ús del mètode hipotètic propi de diàleg com el *Menó*, el *Fedó* o la *República*, i el mètode de la recol·lecció i divisió, propis de diàlegs com el *Fedre*, el *Fileb*, el *Sofista* o *Polític*. El problema seria que el *Fedre* s'hauria escrit més o menys al mateix moment que la *República*⁴⁶. Aquesta situació ens situaria enfront una doble possibilitat: per una part, afirmar que Plató combinava mètodes en un mateix període⁴⁷ i, per l'altra, considerar que simplement va canviar de mètode en poc temps⁴⁸. La quasi totalitat dels autors consideren que el mètode de la divisió és propi de la dialèctica platònica del darrer període⁴⁹, la qual cosa posa de manifest el *Fileb* i el seu lloc correlatiu en el *Fedre* 266b3 (cf. *Fileb* 16b5-6)⁵⁰. La finalitat de la divisió en el *Fileb* seria també percebuda diferentment: Trevaskis i Gully sostenen que a 17a-18e no es tracta de divisió, sinó de classificació⁵¹;

45. Cf. HAMPTON (1990, 93).

46. Cf. STENZEL (1940, 140).

47. Cf. HACKFORTH (1958).

48. Cf. KAHN (1996).

49. Cf. LLOYD (1952, 105); HACKFORTH (1958, 26); GULLEY (1962, 114 i ss.); BRAVO (1985, 172).

50. Cf. MORAVCSIK (2000, 213-249); BENSON (2010); BRAVO (2010).

51. Cf. TREVASKIS (1960, 41-42); GULLEY (1962, 113-115).

Stenzel considera que a 15d, 16c i 17a la divisió adquireix rellevància per si mateixa i se situa per sobre de la definició⁵². Cornford, a qui segueix Bravo, se situa enmig d'aquestes dues posicions i sosté, de manera semblant al que afirmen Ackrill i Moravcsik, que hi ha dues formes de dièresi: la definicional (pròpia de diàlegs com el *Sofista* i el *Polític*) i la classificatòria, centrada en la taxonomia d'objectes (pròpia de diàlegs com el *Fileb*)⁵³. Aquests autors consideren, per tant, que els mètodes es poden distingir segons la situació i la finalitat particular, la qual cosa exigeix una certa atenció a l'acció dramàtica del text així com a la situació dialògica. Tot i així, l'absència d'una atenció a l'acció dramàtica i literària dels diàlegs platònics es posa de manifest molt sovint en aquestes lectures, sobretot en aquelles que s'aproximen al diàleg des d'una perspectiva analítica⁵⁴.

Una altra dificultat pròpia dels intèrprets del diàleg on la qüestió del mètode es combina amb l'ontològica és la consideració segons la qual en el *Fileb* hi ha una manca de continuïtat metodològica entre el mètode diví exposat a l'inici del diàleg (cf. 12c-20a), i la divisió quatripartida que trobarem més endavant (cf. 23c-31a). Un dels problemes principals amb què s'enfronten els intèrprets és el fet que si bé en la primera exposició les nocions s'entenen com a elements que permeten descriure la realitat, en el segon cas es pensen com a idees o entitats, les quals haurien d'estar al seu torn sotmeses a l'estructura exposada inicialment. Això és especialment discutit en relació amb la noció d'*ἄπειρον*, la qual es presentaria en la divisió quatripartida com a idea o forma de la realitat, mentre que a l'inici del diàleg es presentava com a concepte que permetria ordenar la realitat⁵⁵. Per altra part, també l'examen del plaer i de la reflexió que trobem més endavant es considera que és difícilment reconciliable amb el mètode diví⁵⁶. Aquesta lectura d'una suposada incongruència en relació amb la diversitat dels mètodes emprats desatén, des del nostre punt de vista, la manera com el camí de recerca del diàleg es vincula amb l'acció dramàtica en la qual aquest apareix i es desenvolupa. Creiem que el mètode socràtic no és definible com a doctrina en un sentit substancial, sinó que cal entendre'l més aviat com un camí de recerca on allò que resulta rellevant en primer lloc no és el mètode en si mateix, sinó les dificultats i les qüestions a les que s'enfronta per tal de traçar un cert recorregut que només es fa plenament intel·ligible a partir d'entendre el context dramàtic on se situa.

52. Cf. STENZEL (1940, 96).

53. Cf. CORNFORD (1973, 171); BRAVO (cf. 1985, 178; 2010).

54. Cf. SALES (2010, 19-20).

55. Les incongruències entre els mètodes esmentats han estat posades de manifest per diversos autors, entre els quals GOSLING (1975, xviii, xix, 206-208), BENITEZ (1989, 63-65), FREDE (1993, xxxiii, xxxviii; 1997, 185-186) o MEINWALD (1998, 168-172). DEL-COMMINETTE aclareix convincentment la coherència del mètode emprat (2006, especialment 201-212).

56. Vegeu, per exemple, BRAVO (2010) i BENITEZ (1999).

2. Tres comentaris contemporanis: abatre murs i construir murs

Exposarem finalment tres comentaris que considerem que són de referència obligada per a qualsevol persona que vulgui accedir al *Fileb* de Plató i la tradició hermenèutica que l'envolta. Es tracta de les obres de Dorothea Frede, Seth Benardete i Sylvain Delcomminette, les quals ens permetran, a més, acabar d'oferir una perspectiva sobre l'estat de la qüestió de les interpretacions contemporànies del *Fileb* a partir dels eixos i els nuclis temàtics que han guiat la nostra exposició. Així, aquests autors ens servirán d'imatge de certes tendències interpretatives que es deixen determinar prou bé. En primer lloc, l'obra de Dorothea Frede, vista en el seu conjunt, ens mostra les dificultats que una investigadora competent té a l'hora d'enfrontar-se a un text que d'alguna manera supera les pretensions de classificació cronològica i conceptual d'aquest diàleg en el conjunt del corpus platònic. Tot i així, Frede fa l'esforç conscient d'abatre alguns murs que la tradició hermenèutica ha situat entre la filosofia i l'acció dramàtica del *Fileb*, i la seva conclusió final acaba plantejant més dubtes que respostes. Per la seva part, Seth Benardete, hereu de la tradició straussiana de lectura dels textos platònics, fixa la seva atenció sobretot en allò no dit en el diàleg, en la seva acció dramàtica i en allò que s'hi oculta darrera, però acaba caient en una lectura que es fa estranya a la lletra platònica; Benardete se situa per tant a l'altre costat del mur, en l'examen atent de l'acció literària del diàleg, però no acaba de relligar bé aquest element amb el contingut i la consistència filosòfica del diàleg. Finalment, Sylvain Delcomminette, tot i la faraònica construcció hermenèutica que posa de manifest el seu comentari (on sembla que aconsegueixi fer que totes les peces del trencaclosques platònic encaixin) per tal de fer intel·ligible el diàleg i anar aclarint una a una totes les polèmiques i les discussions que el *Fileb* ha generat al llarg de la tradició interpretativa, acaba determinant la presència en el *Fileb* d'una *agathologia* que bé ens podria servir d'imatge d'un nou mur diferent, però no tant diferent, a aquell que ja s'hauria aixecat en el temps de les lectures neoplatòniques.

L'obra de Dorothea Frede, traductora del diàleg tant a l'anglès com a l'alemany, i la traducció i el comentari en llengua anglesa de Seth Benardete, apareixen tres anys després de la publicació de l'obra de Hampton⁵⁷. La impressió que hom té quan llegeix els comentaris que fa Frede, deutora de la interpretació i traducció de Gosling, sobre el *Fileb* és de cert desconcert. El *Fileb* se'ns presenta segons l'autora com un diàleg complex tant en la seva pròpia estructura interna com en relació amb el conjunt del corpus platònic. Les principals dificultats o estranyeses del diàleg, segons l'autora, són, en primer lloc, el sentit del retorn de Sòcrates com a clau per a entendre l'aparició del mètode dialèctic i, en segon lloc, el lloc del

57. Cf. FREDE (1993, 1997); BENARDETE (1993).

Fileb com a diàleg tardà en el conjunt del corpus platònic. Amb tot, Frede fa seves dues tesis de lectura tradicionals: i) l'estranyesa del *Fileb* com a diàleg tardà; ii) la identificació de la dialèctica socràtica amb l'ἔλεγχος essencialment negatiu dels primers diàlegs⁵⁸. En la seva traducció anglesa, la tesi interpretativa de Frede sembla ser que el diàleg en el seu conjunt defensaria l'estat d'impertorbabilitat, la vida neutra o divina, com a millor forma de vida. Donat que aquesta forma de vida s'ha de fer abans atractiva als ulls de Protarc, el lloc central del diàleg és el que l'autora anomena l'únic ἔλεγχος del diàleg, a partir del qual Protarc deixa de ser el portaveu de l'hedonisme per iniciar la recerca conjunta amb Sòcrates (cf. *Fileb* 21a-21e)⁵⁹. Aquesta conversió seria l'element central del diàleg segons Frede, més que no pas l'exercici filosòfic socràtic (el qual resulta poc congruent en molts punts⁶⁰), de manera que converteix una bona part del diàleg en un argument merament retòric o pedagògic per tal de convertir Protarc.

Pel que fa a la qüestió del retorn de Sòcrates, Frede (acceptant naturalment les datacions del diàleg i determinant així la rellevància d'aquest retorn) considera que només a partir de respondre-la podem aclarir les raons de la complexitat o la problemàtica del mètode dialèctic. Considera que hi ha tres opcions possibles: en primer lloc, que Sòcrates torna per tal d'aclarir la posició platònica sobre el bé deixada oberta a *La república* (505b5 i ss.) tot tractant aquesta qüestió des del mètode dialèctic, la qual cosa explicaria la complexitat i les novetats de la seva exposició. Frede afegeix que aquest retorn hauria estat el del Sòcrates deixeble de Diòtima, en tant que l'ensenyament del diàleg és que la millor de les vides és sempre un entremig entre l'home i la divinitat⁶¹. En segon lloc, Sòcrates torna com a deixeble del vell Parmènides en tant que introdueix certes novetats en l'aclariment del mètode dialèctic. En aquest sentit, Plató hauria tingut la intenció de mostrar que Sòcrates és capaç ell mateix d'aclarir que es

58. Rowe, molt escèptic amb les datacions cronològiques, considera que la lectura de Frede està excessivament influïda per aquest element, la qual cosa dificulta la comprensió de la manera de fer socràtica en el *Fileb*. Rowe considera que Frede veu l'element socràtic del *Fileb* des de *El Sofista*, concretament respecte el sofista de noble llinatge (cf. 226c-231b) i concretament a l'ús que fa de l'ἔλεγχος. Rowe considera que l'estranyesa del *Fileb* no és tal i que Sòcrates no fa coses tan diferents ni estranyes; no hi ha una evolució del socratism, ja que Sòcrates, segons Rowe, sempre es troba en la línia indicada al *Fedre*, això és, la d'un que cerca el saber sense haver-lo assolit (cf. ROWE 1999).

59. Cf. FREDE (1993, xliii, xxxi-xxxii).

60. L'autora alemanya, seguint a Gosling, considera que l'ús del mètode diví no és consistent al llarg del diàleg, com es mostraria en la secció dedicada a pensar el tot, és a dir, l'argument cosmològic: en el primer cas (cf. 16a i ss.) ἄπειρον i πέρας són criteris per a analitzar realitats o formes, en el segon cas (cf. 23c i ss.) són aquestes realitats o formes mateixes; és a dir, que en el primer cas són eines metodològiques i en el segon realitats ontològiques (cf. FREDE 1993 xxxviii; 1997, 202-203).

61. Cf. FREDE (1993, xii-lxx).

poden superar les dificultats vinculades a la teoria de les formes que el mateix Sòcrates hauria introduït en d'altres diàlegs. En tercer lloc, el retorn de Sòcrates respon a una intenció política, la qual cosa s'explicaria pel fet que Plató hauria vist la necessitat de mostrar la qüestió del «highest good attainable in an individual life for ordinary Athenian», és a dir, que el *Fileb* tindria una intenció similar a les *Lleis* però aquest cop dirigida als atenesos i per part de Sòcrates. Amb tot, Plató hauria volgut que Sòcrates fos el portaveu de la nova concepció sobre la millor de les vides, «a life that an audience of ordinary Athenian youth can accept, provided they are willing to engage in a real conversation. One cannot reform –acaba Frede– a Callicles or a Philebus, so it is better not to try. But one can get far with those who, like Protarchus, are ready to listen»⁶².

Sigui com sigui, tot i que aquestes possibilitats ens semblen totes interessants, el cas és que les rectificacions sobre el mètode dialèctic que aportarien ni s'acabarien aplicant de manera coherent en el conjunt de l'argument del diàleg ni, particularment, en el cas de l'experiència del plaer, la qual cosa dificulta la visió unitària del diàleg. De fet, Frede anomena l'exposició de la dialèctica (cf. 14b-18e) el «purgatori platònic»⁶³. Val a dir, tanmateix, que l'anàlisi que fa Frede del text, sobretot en la seva versió alemanya, és en general extremadament acurada i que té també la virtut, estranya entre els comentaristes de Plató, de rebutjar el testimoni aristotèlic com a font per aclarir el *Fileb*. En aquest i d'altres treballs, Frede sembla modificar lleugerament la seva lectura general del text i afirma que ens cal acceptar que en el *Fileb* es defensa una vida barrejada de plaer i raó i que en ell Plató hauria renunciat al purisme d'una vida de pura raó. Això, segons Frede, seria degut al fet que el *Fileb* tindria com a fita oferir una certa imatge de la naturalesa humana (i no només de la vida filosòfica) com a essencialment deficient: «The inability to enjoy what we have may, of course, be regarded as a defect of human nature. But that merely confirms Plato's point: there seems to be a constant flux going on in us that prevents us from retaining a permanent equilibrium»⁶⁴. Així doncs, el *Fileb* indicaria que sense viure d'alguna manera la mancança, difícilment podem millorar com a homes, raó per la qual es fan necessaris els plaers en la bona vida. En aquest sentit, tot i la dificultat per captar l'objectiu del diàleg, sembla que ens cal, segons Frede, llegir el

62. Cf. FREDE (1993, xiv- lxxi).

63. Frede sosté que més que voler aplicar aquest mètode, Plató simplement semblava tenir la intenció d'exposar la seva doctrina dialèctica de manera explícita amb la voluntat d'aclarir els malentesos que la qüestió de la dialèctica (sobretot en relació amb la qüestió del bé) hauria anat generant en els anteriors diàlegs i que Plató, en la seva vellesa, voldria reexplicar mitjançant la reintroducció de la figura de Sòcrates com a autoritat (cf. FREDE 1993, xiii-xiv).

64. Cf. FREDE (2010, 16). Aquesta lectura ens remet a la complexitat de la captació del moment present i la seva significació en relació amb el conjunt del diàleg.

Fileb des del *Convit* o el *Fedre*, en tant que en aquest diàleg Plató ens vol fer entendre la filosofia com a recerca i no com a donació de veritats. En el *Fileb*, sembla lamentar-se l'autora, la vida divina no és possible, i, per tant ens hem de conformar amb ser «constant hunters on earth»⁶⁵. Amb tot, doncs, podríem dir que Frede s'ha vist amb la necessitat d'abatre els murs que separen acció i contingut en el *Fileb* platònic i ha acceptat que l'acció dramàtica pot contradir sovint algunes afirmacions que la tradició ha fet sobre el diàleg i que no són necessàriament útils per assolir una bona interpretació del conjunt. El diàleg platònic ens parla de la felicitat humana, però ens deixa en darrera instància en la indeterminació. Frede, com posa de manifest en la seva cita de Lessing al final del seu darrer comentari sobre el *Fileb*, es posiciona finalment del costat de les lectures escèptiques dels diàlegs, on la recerca se situa per sobre de la fundació de doctrines i sabers perennes. L'expectativa potser era massa alta, com ho era el mur al que Frede s'havia d'enfrontar⁶⁶.

No sembla precipitat afirmar que Seth Benardete hauria escollit també el camí de la recerca per sobre del de la fundació de sabers en la seva lectura del diàleg platònic, de la qual cosa n'és un bon exemple el seu comentari del *Fileb*, publicat exactament al mateix any que la traducció anglesa de Frede. De fet, com és sabut, fou justament el mestre de Benardete, Leo Strauss, qui va situar Lessing como el primer en posar de manifest la diferència entre l'escriptura esotèrica y exotèrica: la diferencia entre la moralitat del filòsof i la moralitat del principiant⁶⁷. El títol de la traducció comentada de Benardete, «La tragèdia i la comèdia de la vida», indica ja un tret particular de la lectura que aquest autor ens proposa i que té com a rerefons la qüestió del conflicte entre filosofia i poesia, a través de la qual ens indica la necessitat de salvar el mur que separa aquests dos elements, cosa que coincideix prou bé amb els eixos que hem exposat a l'inici del nostre escrit. Efectivament, la seva lectura del *Fileb* es presenta en el prefaci com a part d'un projecte més gran en el qual Benardete vol aprofundir en el tractament platònic del bell, el just i el bo⁶⁸. El *Fileb*, igual que *La república*, ens oferiria una alternativa a la manera poètica de tractar la naturalesa humana i el màxim bé a què aquesta pot accedir. L'herència straussiana de la lectura de Benardete es manifesta clarament en el fet que l'autor ressegueix el diàleg a partir d'allò que s'hi diu –és molt atent al text i a la seva dramàticitat– però també i sobretot a partir d'allò que s'hi suggereix, és a dir, allò que roman ocult a una primera lectura i que és, de fet, allò essencial per entendre el text. Una altra qüestió és saber si Benar-

65. Cf. FREDE (2010, 6-16).

66. Cf. FREDE 2010, 16; cf. LESSING (1778, 23-24).

67. STRAUSS (1989, 69). Vegeu TORRES & MONSERRAT (2011).

68. Cf. BENARDETE (1993, ix; 1984; 1989). En la primer obra (1984) l'autor americà tradueix i tracta aquestes nocions en el *Teetet*, el *Sofista* i *El polític* i en la segona (1989) ho fa en relació amb la *República*.

dete és capaç d'accedir sempre a allò essencial o si de vegades erra la seva intuïció. En el mateix sentit, la seva lectura és straussiana en tant que posa l'accent en una interpretació de Plató des de la filosofia política en un sentit molt peculiar: Benardete considera que el tema del diàleg és la pregunta pel principi de la filosofia sense les armes de la filosofia política.

La interpretació de Benardete té com una de les seves virtuts el fet d'haver situat la noció d'indeterminació i il·limitació al centre de la seva lectura, la qual cosa nosaltres hem aprofitat en la nostra interpretació, tot i que d'una manera diferent, cf. TORRES (2011). Aquesta il·limitació o indeterminació que emmarca el diàleg ens indica, segons Benardete, quelcom relatiu a l'essència de la filosofia, a saber, que aquesta no té en ella mateixa ni un principi ni un final en sentit estricte. Per això el tema del diàleg és si hi ha i quin és l'origen de la filosofia⁶⁹. Aquest origen es plantejaria de manera doble en el *Fileb*, per una part, com a origen cosmològic i, per l'altra, com a origen humà. En el primer cas l'origen de la filosofia no és filosòfic, sinó mitològic o poètic, però no podem saber qui va ser el primer poeta que va començar a oferir explicacions sobre l'origen del tot i, per tant, no ens és possible ni situar ni argumentar quin seria l'origen cosmològic o poètic de la filosofia, la qual cosa representa un problema d'auto-comprensió filosòfica que troba el seu reflex en el *Fileb*. En el segon cas, la qüestió del bé humà se'ns presenta com a jeràrquicament superior a la qüestió cosmològica, la qual cosa és manifesta en l'argumentació socràtica en el *Fileb*; aquesta subordinació ens indicaria que l'origen del *Fileb* és el moment en el qual Sòcrates trenca amb la manera pre-socràtica de fer filosofia. Aquest canvi, però, tampoc no es pot situar en el temps de manera exacta (només podríem afirmar que té a veure amb la impossibilitat de resoldre el problema de la causalitat física). Amb tot, la tesi forta de Benardete és que el *Fileb* sembla proposar una subordinació de la cosmologia al bé humà⁷⁰.

69. Cf. BENARDETE (1993, 88).

70. Cf. BENARDETE 1993, 89). És interessant comparar en aquest punt la lectura de Benardete amb la d'un altre deixeble de Leo Strauss, Stanley Rosen, el qual no ha dedicat cap obra al conjunt del *Fileb*, però sí dos escrits que són dignes d'esment (cf. ROSEN 1999a; 1999b; IBÁÑEZ PUIG 1993). Segons Rosen la temàtica principal del diàleg és la qüestió de la bona vida per a tot home, això és, la qüestió de la naturalesa humana. La lectura de Rosen, doncs, no va tant enllà com la de Benardete per afirmar que el tema del diàleg és el principi mateix de la filosofia. Nota també en la seva anàlisi un conjunt d'absències que ens semblen significatives, com per exemple l'absència d'ἔργος i de θυμός, les quals resulten rellevants donada la temàtica del *Fileb*; també es fixa en la quasi absència d'ironia i en la complexitat de la manera com es tracten les qüestions. Afirma que l'aparent incongruència entre la forma del diàleg i la seva acció es podrien resoldre entenent la centralitat d'ἔργος en el diàleg. Respecte la caracterització de Sòcrates, Rosen afirma que aquesta té la intenció de satiritzar sobre els mètodes de l'estranger d'Elea, al qual Sòcrates imitaria en part en el diàleg. Finalment, Rosen situa com una de les claus del diàleg el tractament de la immediatesa present, la fragilitat de la captació del moment present i les conseqüències que això té a l'hora de pensar la millor de les vides. En aquest sentit el diàleg estaria emmarcat per una certa manera de tractar la

Així doncs, l'autor americà supera bé el mur que separa filosofia i literatura en el diàleg platònic, però criem que no és capaç de traçar el camí de retorn des de l'acció dramàtica del diàleg vers la comprensió i la transmissió dels continguts concrets que apareixen en el text.

Entre els autors que contemporàniament han dedicat més pàgines i passió al *Fileb* de Plató trobem Sylvain Delcomminette. La seva publicació sobre el *Fileb* és sens dubte un punt de referència per a interpretar aquest diàleg en el seu conjunt i per conèixer la tradició interpretativa de manera detallada. A més, el treball de Delcomminette té la peculiaritat de fer tot això amb una innegable originalitat i amb una clara idea de la tesi que defensa. El tema del diàleg és, segons l'autor belga, el bé, concretament la ciència del bé, la qual ell anomena *agathologia*⁷¹. Aquesta ciència del bé recorre de fet tot el corpus platònic i es planteja especialment en el llibre VI de *La república*, on apareix la qüestió de què sigui la bona vida, o bé el plaer, com diu la majoria, o bé la reflexió o el pensament⁷². Sòcrates deixa la pregunta sense respondre tot reduint ambdues tesis a l'absurd i ens ofereix posteriorment l'enigmàtic símil del sol acompanyat d'un conjunt d'aclariments sobre epistemologia i educació encaminats a aclarir el mètode dialèctic necessari per assolir la idea del bé, però sense assolir-la. D'aquesta manera, la qüestió ètica i l'epistemològica en relació amb el bé

temporalitat: el passat com el lloc envers el qual ens remet l'inici del diàleg i el futur com el lloc envers el qual ens abandona el final del diàleg es complementarien amb l'anàlisi de la percepció present que trobem just al centre del diàleg. En tots aquests moviments cap endavant i cap enrere, la memòria jugaria també un paper fonamental. Aquesta qüestió plantejada per Rosen ens ha conduït a examinar una de les qüestions que s'han convertit en fonamentals en l'elaboració de la nostra tesi, particularment per l'anàlisi de l'escena central del diàleg (vegeu TORRES 2011).

71. Com el mateix Delcomminette ens aclareix, aquest terme i la perspectiva a partir de la qual l'empra provenen del mestratge de Lambros Coulobaritsis i ens indica també que amb ell pretén fer comprensible el tot de l'ensenyament platònic sense reduir-lo ni a una ontologia (en el sentit de Heidegger), ni en una *henologia* (en una identificació del bé amb l'u en el sentit neoplatònic) ni a una ètica (com a disciplina autònoma en un sentit aristotèlic) (cf. DELCOMMINETTE 2006, 12, n. 34). L'autor belga considera que l'*eudaimonia* antiga (no la concepció d'una idea de felicitat, sinó la recerca com a forma de felicitat) queda superada a través de l'*agathologia* platònica tal i com s'instaura en el *Fileb*: «En effet, le cheminement de ce dialogue nous montre que le bonheur n'est accessible qu'à condition de cesser de désirer non seulement les plaisirs, mais également l'état d'harmonie, c'est-à-dire le bonheur, pour tourner notre désir vers les Idées, et plus précisément vers ses caractéristiques qui définissent toute Idée en tant que telle –la mesure, la beauté, et la vérité – et qui constituent le contenu de l'Idée du bien. Car notre vie ne peut devenir un mélange harmonieux que si l'intelligence y joue les rôles de cause, ce qu'elle ne peut faire qu'en pensant, c'est-à-dire en désirant ces *ousiai* intelligibles que sont les Idées; et dans la mesure où ce qui rend ces *ousiai* désirables et bonnes est l'alliage qu'elles réalisent de la mesure, de la beauté et de la vérité, c'est en définitive l'Idée dont ces caractéristiques forment le contenu qui doit devenir l'objet ultime de notre désir» (cf. 2006, 630-631).

72. Cf. *La república* 505b5-d4.

no quedarien clarament lligades entre elles en el cas de *La República*, és a dir, que tot i que se'ns descriu la naturalesa del bé, no se'ns aclareix quina sigui la seva funció, això és, el seu contingut efectiu. Aquest lligam es produeix, segons Delcomminette, justament en el *Fileb* de Plató, de manera que en ell trobem la culminació platònica de la ciència del bé, l'*agathologia*, la qual cal entendre justament com un dotar de λόγος, d'una explicació de la seva essència, al bé. Per altra part, un dels objectius del *Fileb* és el de demostrar el valor *agathològic* de la dialèctica, la qual cosa requereix i implica, segons Delcomminette, una refutació de l'hedonisme des dels seus mateixos pressupòsits⁷³.

Donat el posicionament explícit de la interpretació del comentari de Delcomminette, l'autor es veu amb la necessitat de posicionar-se enfront d'altres lectures que han situat la qüestió del bé i el seu sentit com a ordenador de la realitat al centre dels seus interessos. Així, l'autor belga ens fa saber que tot i les similituds amb la lectura neoplatònica per una part i amb les tesis de l'escola de Tubinga-Milà per l'altra, ell se'n distancia en certs aspectes fonamentals. Per una part, contra les lectures neoplatòniques no considera que la idea del bé sigui només accessible mitjançant una intuïció o una visió contemplativa en un sentit passiu. Per altra part, contra les tesis de l'escola de Tubinga, la ciència del bé no es troba en les doctrines no escrites, sinó en el mateix diàleg. Tot plegat permet aclarir la tesi central de lectura que l'autor belga fa del *Fileb*, en el qual no s'hi troba simplement una descripció del bé en un sentit humà (contra les lectures neoplatòniques), sinó del bé suprem tal i com ha estat descrit a *La República*⁷⁴. En tot cas, les conclusions de la lectura de Delcomminette són que allò que defensa el diàleg a partir d'aclarir aquest bé suprem és, de manera semblant al que afirmen les primeres lectures de Frede, que la vida barrejada que es descriu al final del diàleg (cf. *Fileb* 61b-64b) és la vida de la reflexió reinterpretada al llarg del diàleg, concretament reinterpretada amb la finalitat d'incloure-hi els plaers que acompanyen necessàriament al coneixement i de fer-la accessible als éssers humans. Així, Delcomminette afirma que allò que queda exclòs de l'estat neutre en el que consisteix la millor de les vides és menys el plaer en general que els plaers il·limitats, els quals es troben sempre acompanyats de generació i destrucció i, per tant, la vida més divina conté certs plaers que no han de ser il·limitats i és així que aquesta vida és possible per l'home i allò vers on ens condueix el diàleg⁷⁵. És més, «le *Philebe* –rubrica Delcomminette– n'est pas seulement consacrer à la vie bonne, il est la vie

73. Cf. DELCOMMINETTE (2006, 293).

74. «Le mouvement du *Philebe* consiste précisément à prendre cette vie bonne comme base pour penser l'Idée à laquelle elle participe, au moyen de procédés complexes que nous aurons à comprendre» (cf. DELCOMMINETTE 2006, 38-39). La manera com aquesta posició es defensa i s'articula requereix d'una lectura aprofundida del seu treball.

75. Cf. DELCOMMINETTE (2006, 189-194; 542-560).

bonne. Il n'est pas possible de connaître la vie bonne "de l'extérieur": la connaître, c'est déjà la vivre»⁷⁶. Delcomminette, doncs, podria fer d'imatge del jove ric que troba en el diàleg platònic doctrines i sabers, més o menys dogmàtics, i també la d'aquell que ha hagut d'abatre molts murs abans de descobrir el tresor que ell pretenia trobar. Des del nostre punt de vista, tanmateix, el mur que s'acaba aixecant, el de l'*agathologia* platònica, torna a fer difícil l'accés al diàleg i al tot de l'ensenyament platònic⁷⁷. Tot i que aquesta lectura és consistent en molts aspectes, considerem que parteix en molts casos d'una interpretació extradiàlegal que no sempre ajuda a interpretar el text. Un dels elements centrals que creiem que li manca a la lectura de Delcomminette, justament, és certa atenció a l'acció dramàtica del diàleg, la qual impedeix, per exemple, percebre la rellevància que la il·limitació o allò indeterminat té tant en el conjunt del diàleg com en la vida humana que s'hi descriu.

No és possible acabar el recorregut de l'estat de la qüestió del diàleg sense esmentar algunes obres que són també d'obligada referència tot i que no ens ofereixin un tractament del tot del diàleg. Resulta en aquest sentit ineludible la referència al magnífic recull d'articles en dos volums dirigit per la professora Monique Dixsaut, on s'hi troben aportacions sobre diversos aspectes del text del *Fileb* així com de la seva recepció en la tradició filosòfica⁷⁸. La mateixa Dixsaut en aquest i altres llocs ens ofereix importants aportacions per a interpretar el sentit del *Fileb*⁷⁹. També cal esmentar la traducció francesa amb notes realitzada per J. F. Pradeau⁸⁰. En llengua anglesa no volem deixar d'esmentar l'obra M. William, el qual l'any 1940 redacta un article on ofereix una bona via per pensar la unitat del *Fileb* sense basar-se en cap referència extradiàlegal i en la qual ofereix una sèrie de diagrames molt útils per pensar l'estructura de text platònic⁸¹. Finalment, en llengua catalana disposem d'una única traducció feta per M. Balasch l'any 1997, la qual inclou també una intro-

76. Cf. DELCOMMINETTE (2006, 285). Fixem-nos que si per Frede el diàleg acaba designant l'home com a «constant hunters on earth», per Delcomminette és justament a través de la lectura o la identificació (misteriosa) amb el *Fileb* platònic, que l'home es fa capaç de viure una bona vida, orientat gràcies a la ciència del bé, l'*agathologia*. Hem abatut un mur per construir-ne un de nou.

77. Per a una crítica a la lectura de Delcomminette vegeu el treball de Brisson, el qual afirma, parlant de la noció de causa de la secció cosmològica del diàleg, que Delcomminette postula la immanència del bé en el món i en l'home i que converteix la idea de bé com a causa purament lògica, totalment diferent a la causa productiva que és el demiürg. Això, diu Brisson, redueix el principi més alt a la mera impotència, la qual cosa tindria el seu origen en el caràcter fortament aristotelitzant de la lectura de Delcomminette, on es redueix a la immanència elements del diàleg que no podem assegurar que ho siguin (com la noció del bé) (cf. BRISSON 2010).

78. Cf. DIXSAUT (1999a; 1999b).

79. Cf. DIXSAUT (1999a, ix-xxvii, 27-42, 245-266; 1995; 2003).

80. Cf. PRADEAU (2002).

81. Cf. WILLIAM (1940).

ducció⁸². A nivell internacional s'han realitzat dos congressos rellevants sobre el *Fileb* al llarg dels darrers anys. En primer lloc, el congrés realitzat a Nàpols l'any 1993⁸³ i, en segon lloc, el congrés organitzat per la International Plato Society i realitzat a Dublín l'any 2007⁸⁴. A casa nostra, per altra part, el *Fileb* ha rebut una especial atenció, sobretot des del grup de recerca Hermenèutica, Platonisme i Modernitat, el qual ha organitzat dos seminaris internacionals conjuntament amb el grup de recerca Linguagem, Interpretação e Filosofia de les Universitats de Lisboa i Coimbra. El primer d'ells centrat en la lectura del diàleg i les diverses qüestions que s'hi tracten⁸⁵ i el segon en la recepció aristotèlica del *Fileb*⁸⁶.

82. Cf. BALASCH (1997).

83. Cf. COSENZA (1996).

84. Cf. DILLON & BRISSON (2010).

85. Cf. CAEIRO & CARVALHO (2012). Per un resum de les aportacions d'aquest seminari vegeu TORRES (2010, 173-185). Vegeu també el treball de BOSCH-VECIANA (2010).

86. Cf. MONSERRAT & TORRES (2011).

Bibliografia

- ANNAS, J. & ROWE, C. J. (2002): *New perspectives on Plato*. Cambridge: Harvard University Press.
- BADHAM, C. (1855): *Platonis Philebus*, Londres: Parker & Son.
- BALASCH, M. (ed. i trad.) (1997): *Plató*. Fileb. Diàlegs vol. XVII. Barcelona: Fundació Bernat Metge.
- BENARDETE, S. (1984): *The Being of the Beautiful*, Chicago: University Of Chicago Press.
- BENARDETE, S. (1989): *Socrates' Second Sailing* Chicago: University Of Chicago Press.
- BENARDETE, S. (1993): *The tragedy and comedy of life. Plato's Philebus*. Chicago: University of Chicago Press.
- BENARDETE, S. (1993): *The tragedy and comedy of life. Plato's Philebus*. Chicago: University of Chicago Press.
- BENITEZ, E. (1999): «La classification des sciences (*Philebe* 55c-59d)», a Dixsaut, M. (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon I. commentaires sous la direction de Monique Dixsaut*. Paris: Vrin, 337-364.
- BENITEZ, E. E. (1989): *Forms in Plato's Philebus*. Assen: Van Gorcum.
- BOSCH-VECIANA, A. (2003): *Amistat i Unitat en el Lisis de Plató*. *El Lisis com a narració d'una synousia dialogal socràtica*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- BOSCH-VECIANA, A. (2007): «Socrates as a 'figure' of the philosopher in the Gorgias», a Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. Vol. I, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 93-136.
- BOSCH-VECIANA, A. (2010): «Dramatic setting and philosophical content in Plato's *Philebus*», a Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. Vol. II, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 101-114.
- BRANDWOOD, L. (1990): *The Chronology of Plato's Dialogues*, Cambridge: Cambridge University Press.
- BRANDWOOD, L. (1992) «Stylometry and chronology», a Kraud, R. (ed.) *The Cambridge Companion to Plato*, 90-120.
- BRAVO, F. (1985): *Teoría Platónica de la Definición*, Caracas: Fondo Editorial de Humanidades y Educación, Universidad Central de Venezuela.
- BRAVO, F. (1995): «La critique contemporaine des faux plaisirs dans le *Philèbe*», a Dixsaut, M. (ed.) *Contre Platon, 2: Reverser le platonisme*, Paris, 235-270
- BRAVO, F. (2003): *Las ambigüedades del placer. Ensayo sobre el placer en la filosofía de Platón*, Sankt Augustin: International Plato Studies 17.
- BRAVO, F. (2010): «El método de la división y la división de los placeres en el *Filebo* de Platón», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 25-30.

- BRISSESON, L. (2010): «Lecture de *Philèbe* 29a6-30d5», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 336-341.
- BURNET, J. (1901): Plato. *Platonis Opera*, Oxford: Oxford University Press.
- BURNET, J. (1903): Plato. *Platonis Opera*, ed. John Burnet. Oxford University Press. (lloc web: <http://tinyurl.com/cx8pdvh>).
- BURY, R. G. (1897): *The Philebus of Plato*, Cambridge: Cambridge University Press;
- BURY, R. G. (1988) [1897]: *The Philebus of Plato*, Salem, New Hampshire.
- CAEIRO, A. & CARVALHO, M. J. (eds.) (2013): *Incursões no Filebo*, Porto: Fundação Engenheiro António de Almeida.
- CAMPBELL, L. (1867): *The Sophistes and Politicus of Plato*. Oxford: Clarendon press.
- CORNFORDE, F. M. (1973) [1935]: *Plato's Theory of Knowledge*, London.
- COSENZA, P. (ed.) (1996): *Il Filebo di Platone e la sue Fortuna*, Convengo di Napoli (Novembre 1993).
- CHEARNISS, H. (1936): «The Philosophical Economy of the Theory of Ideas», a *The American Journal of Philology*, vol. 57/4, 445-456.
- CHEARNISS, H. (1944): *Aristotle's Criticism of Presocratic Philosophy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- CHEARNISS, H. (1945): *The Riddle of the Early Academy*, Berkeley: University of California Press.
- CHEARNISS, H. (2005): «L'economia filosòfica de la teoria de les idees», a *Comprendre* 7/1, 5-13.
- DE LA TAILLE, A. (1999): «Aux Portes du bien (64a7-65a6 et l'interprétation de Gadamer)», a Dixsaute, M. (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon I. commentaires sous la direction de Monique Dixsaute*. Paris: Vrin, 365-383.
- DELCOMMINETTE, S. (2003): «False Pleasures, Appearance and Imagination in the *Philebus*», a *Phronesis*, 48/3, 215-237.
- DELCOMMINETTE, S. (2006): *Le Philèbe de Platon: introduction à l'agathologie platonicienne*. Leiden/Boston: Brill.
- DIÈS, A. (1978): *Platon. Philèbe. Oeuvres complètes*. tome IX, 2 partie, *Philèbe*, Paris: Les Belles lletres.
- DILLON, J. & BRISSESON, L. (eds.) (2010): *Plato's Philebus. Selected papers from the eight symposium platonicum*. Sankt Augustin: Akademie Verlag.
- DIXSAUTE, M. (1995): «Qu'appelle-t-on penser?», a *Cahiers Philosophiques de Strasbourg*, 211-228.
- DIXSAUTE, M. (1999a): «Introduction», a *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon I. commentaires sous la direction de Monique Dixsaute*. Paris: Vrin, IX-XXVII.
- DIXSAUTE, M. (1999a): «L'affirmation de *Philèbe* (11a-12b)» a Dixsaute (ed.) *La fêlure du plaisir, études sur le philèbe de platon I. commentaires sous la direction de monique dixsaute*. Paris: vrin. 1999. 27-42.

- DIXSAUT, M. (1999b): «Une certaine espèce de vie (*Philèbe*, 34d1-36c3)», a Dixsaut, M. (ed.) *La feule du plaisir, études sur le Philèbe de Platon II. Commentaires sous la direction de monique dixsaut*. Paris: Vrin, 245-266.
- DIXSAUT, M. (2003): *Platon, le désir de comprendre*, Paris: Vrin.
- FREDE, D. (1985): «Rumpelstiltskin's Pleasures: True and False Pleasures in Plato's *Philebus*», a *Phronesis*, vol 30/2, 151-180.
- FREDE, D. (1993): *Plato. Philebus*, Cambridge: Hackett Publishing Company.
- FREDE, D. (1997): *Platon Werke Übersetzung und Kommentar*, Band III 2. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- FREDE, D. (2010): «Life and its Limitations: the conception of happiness in the *Philebus*», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 3-16.
- FRIEDLÄNDER, P. (1964): *Platon*, vol. II. Berlin.
- FRIEDLÄNDER, P. (1969) [1928-1930]: *Plato, Second and third period*. Princeton University Press.
- FUYARCHUK, A. (2010): *Gadamer's path to Plato. A response to Heidegger and a Rejoinder by Stanley Rosen*, Eugene, Oregon: Wipf & Stock.
- GADAMER, H. G. (1991) [1978]: «Die Idee des Guten zwischen Plato und Aristoteles», *Gesammelte Werke*, vol. 7 Griechische Philosophie 3, Platon im Dialog, Tübingen.
- GADAMER, H. G. (2000) [1931]: *Platos dialektische Ethik: Phänomenologische Interpretationen zum Philebos*. Hamburg: Felix Meiner Verlag.
- GONZALEZ, F. J. (1995): *The Third Way. New Directions in Plato's Studies*. Boston & London: Rowman & Littlefield.
- GONZALEZ, F. J. (1999): «A la caça de Plató: una alternativa a les interpretacions tradicionals», a *Comprendre* 1/2, 127-140.
- GONZALEZ, F. J. (2010): «Plato's Dialectical Ethics: or Taking Gadamer at his Word», a Gill, Ch. & Renaud, F. (eds.) *Hermeneutic Philosophy and Plato: Gadamer's Response to the Philebus*, Sankt Augustin: Akademie Verlag, 175-192.
- GOSLING, J. (1959): «False Pleasures: "Philebus" 35c-41b», *Phronesis* 4/1, 44-53.
- GOSLING, J. (1961): «Father Kenny on False Pleasures», a *Phronesis* 6/1, 41-45.
- GOSLING, J. C. B. (1975): *Plato. Philebus*. Oxford: Clarendon Press.
- GOSLING, J. C. B. & TAYLOR, C. C. W. (1984): *The Greeks on Pleasure*. Oxford: Clarendon Press.
- GROTE, G. (1875): *Plato and Other Companions of Socrates*, vol II, London: J. Murray.
- GULLEY (1962): *Plato's Theory of Knowledge*, London.
- HACKFORTH, R. (1958): *Plato's Examination of Pleasure. A Translation of the Philebus*, Cambridge: The University Press.

- HEGEL, G. W. F. (1979) [1833–1836]: *Werke in zwanzig Bänden. Vol. 18: Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- HERMANN, K. F. (1839): *Geschichte und System der platonischen Philosophie*. Heidelberg.
- IBÁÑEZ PUIG, X. (1993): «Stanley Rosen a Barcelona», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, V, 204-220.
- IBÁÑEZ PUIG, X. (2007a): *Lectura del Teetet de Plató: Saviesa i prudència en el tribunal del saber*, Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- IBÁÑEZ PUIG, X. (2007b): «Human being is godlike becoming: Human and superhuman wisdom in Plato's Theaetetus», a Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. vol. I, Barcelona, Barcelonesa d'Edicions, 159-192.
- IRWIN, T. H. (2008): «The Platonic Corpus», a Fine, G. (ed.) *The Oxford Handbook of Plato*. Oxford: Oxford University Press.
- JACKSON H. (1882): «Plato's Late Theory of Ideas» a *Journal of Philology* 10, 253-298
- JACKSON H. (1897): «Plato's Late Theory of Ideas» a *Journal of Philology* 25, 65-82.
- KAHN, Ch. H. (2010): «Dialectic, Cosmology, and Ontology in the *Philebus*», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 56-67.
- LESSING, G. E. (1778): *Eine Duplik*.
- LUTOSLAWSKI, W. (1897): *The Origin and Growth of Plato's Logic with an Account of Plato's Style and of the Chronology of his Writings*, London & New York & Bombay.
- LLEDÓ, E. (1981): «Introducción general», a *Platón, diálogos I*, Madrid: Gredos, 7-135.
- LLOYD, A. C. (1952): «Plato's description of division», a *Classical Quarterly* 46, 105-112.
- MEINWALD, C. C. (1998): «Prometheus's bounds. *Peras* and *Apeiron* in Plato's *Philebus*», a *Gentzler*, 165–180.
- MIGLIORI, M. (1998) [1993]: *L'uomo fra piacere, intelligenza e Bene. Commentario storico-filosofico al "Filebo" di Platone*, Milano: vita e pensiero.
- MIGLIORI, M. (2007): «Alcune riflessioni su misura e metretica (il *Filebo* tra *Protagora* e *Leggi*, passando per il *Politico* e il *Parmenide*)», *Ordia Prima* 6, 19-81.
- MIGLIORI, M. (2010): «Uni-molteplicità del reale e dottrina dei Principi», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 292-306.
- MONSERRAT MOLAS, J. (1999): *El polític de Plató. La gràcia de la mesura*, Barcelona.

- MONSERRAT MOLAS, J. (2002): «Actualitat dels estudis platònics», a Monserrat Molas, J. (ed.) *Hermenèutica i Platonisme*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions, 7-25.
- MONSERRAT MOLAS, J. (2007): «The Centrality of Due Measure in the Statesman: between dialectics and statesmanship», a Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. Vol. I, Barcelona, Barcelonesa d'Edicions. 2007, 205- 222
- MONSERRAT MOLAS, J. (2008): *Estranys, setciències i pentatletes: cinc estudis de filosofia política clàssica*. Barcelona: Barcelonesa d'Edicions.
- MORAVCSIK, J. (2000): *Plato and Platonism*, Oxford & Cambridge.
- MUNK, E. (1858-60): *Die natürliche Ordnung der platonischen Schriften*. Berlin.
- NATALI, C. (1999): «Le Plaisir dans L'Étique à Nicomaque», a Dixsaut, M. (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon II. commentaires sous la direction de Monique Dixsaut*. Paris: Vrin, 129-148.
- NEHAMAS, A. (1999): *Virtues of Authenticity. Essays on Plato and Socrates*, Princeton: Princeton University Press.
- PRADEAU, J-F. (2002): *Platon. Philèbe*. Paris: Flammarion.
- REALE, G. (2003) [1991]: *Por una nueva interpretación de Platón. Relectura de la metafísica de los grandes diálogos a la luz de las doctrinas no escritas*. Barcelona: Herder.
- REALE, G. (2003) [1991]: *Por una nueva interpretación de Platón. Relectura de la metafísica de los grandes diálogos a la luz de las doctrinas no escritas*. Barcelona: Herder.
- RENAUD, F. (1999): *Die Resokratierung Platons: Die Platonische Hermeneutik Hans-Georg Gadamers*, Sankt Augustin.
- RESHOTKO, N. (2010): «Restoring Coherence to the Gods' Gift to Men: *Philebus* 16c9-18b7 and 23e3-27b8», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 92-97.
- ROBIN, L. (1935): *Platon. Les Grands Philosophes*. Paris: Alcan.
- ROBIN, L. (1950): *Plato, Oeuvres complètes*, vol. II. Paris: Gallimard.
- ROSEN, S (1999a): «An introduction on the "Philebus"» a *Ítaca, quaderns catalans de cultura clàssica* 14-15, 83-101.
- ROSEN, S. (1999b): «The problem of sense perception in Plato's *Philebus*», a Rosen, S. (ed.) *Metaphysics in Ordinary Language*, New Haven & London: Yale University Press, 81-101.
- ROWE, C. J. (1997): «Plato re-edited» a *Classical Review* 47, 272-274.
- ROWE, Ch. (1999): «La forme dramatique et la structure du *Philèbe*», a Dixsaut, M. (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon I. commentaires sous la direction de Monique Dixsaut*. Paris: Vrin, 9-25.
- SALES CODERCH, J. (1992): *Estudis sobre l'ensenyament platònic I: Figures i Desplaçaments*. Barcelona: Anthropos.
- SALES CODERCH, J. (1996): *Estudis sobre l'ensenyament platònic II: A la fla-*

- ma del vi. El Convit platònic, filosofia de la transmissió.* Barcelona: Barcelonense d'Edicions.
- SALES CODERCH, J. (2007): «Between Artfulness and Ability: an interpretation of *Hippias Minor*», Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. Vol. I, Barcelona, Barcelonense d'Edicions. 2007, 59-76.
- SALES CODERCH, J. (2010): «Two Figures of Platonic Hermeneutics: The Wealthy Young Man and the Wall», Bosch-Veciana, A & Monserrat Molas, J. (eds.), *Philosophy and Dialogue. Studies on Plato's Dialogues*. Vol. I, Barcelona, Barcelonense d'Edicions. 2010, 15-28.
- SAYRE, K. M. (1983): *Plato's Late Ontology: A Riddle Resolved*. Princeton: Princeton University Press.
- SCHLEIERMACHER, F. (1826): *Platos Werke*. Vol 3/2. Berlin: G. Reimer.
- SCHLEIERMACHER, F. (1839): *Sämmtliche Werke III*, 4, 1.
- SCHLEIERMACHER, F. (1809): *Platons Philebus, Platons Werke*, II, 3 (reimpr. *Platon. Werke*. Band 7. 1990)
- SCHLEIERMACHER, F. (1809): *Platons Philebus, Platons Werke*, II, 3 (reimpr. *Platon. Werke*. Band 7. 1990).
- SCHOFIELD, M. (1971): «Who Were the οἱ δυσχεροῖς in Plato *Philebus* 44a ff.?,» *Museum Helveticum* 28, 2-20.
- SCOLNICOV, S. (2010): «The wonder of one and many», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus. Selected papers from the eight Symposium Platonicum*, Sankt Augustin: Academia Verlag, 326-335.
- SHINER, R. (1974): *Knowledge and Reality in Plato's Philebus*, Assen: Van Gorcum.
- STALLBAUM, G. (1829): *Platonis Philebus*, Lipsiae.
- STENZEL, J. (1940): *Plato's Method of Dialectic*. Oxford: Clarendon Press
- STENZEL, J. (1940): *Plato's Method of Dialectic*. Oxford: Clarendon Press
- STRAUSS, L. (1989): «The Problem of Socrates: Five Lectures», a *The Rebirth of Classical Political Rationalism. An Introduction to the Thought of Leo Strauss*, Chicago & London: The University of Chicago Press, 103-183.
- STRIKER, G. (1970): *Peras und Apeiron. Das Problem der Formen in Platons Philebus*, Gottingen.
- TARRANT, H. (2000): *Plato's First Interpreters*. London: Duckworth.
- TARRANT, H. (2008): «The Dyschereis of the Magna Moralia», a *Plato. The electronic Journal of the International Plato Society* 8 (<http://gramata.univ-paris1.fr/Plato>).
- TARRANT, H. (2010): «"A Taste of the Doctrines of each group of Sages": Plato's Midwifery at work in the Academy», a Dillon, J. & Brisson, L. (eds.) *Plato's Philebus*, Selected papers from the eight Symposium Platonicum. *International Plato Studies*, 26. Sankt Augustin: Academia Verlag, 110-119.
- TAYLOR, A. E. (1936): «Review: Platon. by Leon Robin», a *Mind, New Series*, 45/179, 373-378.

- TEISSERENC, F. (1999): «L'empire du faux ou le plaisir de l'image. *Philèbe* 37a-41a» a Dixsaut, M (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon I. commentaires sous la direction de Monique Dixsaut*. Paris: Vrin, 267-298.
- TELOH, H. (1984): *The Developemenet of Plato's Metaphysics*. Pennsylvania State University Press.
- TENNEMANN, W. G. (1792-95): *System der platonische Philosophie*, 4 vols. Jena.
- THALBERG, I. (1962): «False Pleasures», *The Journal of Philosophy*, 59, 65-74.
- TORRES, B (2010b): «"Incursions en el *Fileb*". Notícia del Seminari Internacional», a Anuari de la Societat Catalana de Filosofia XXI. 173-185.
- TORRES, B & MONSERRAT MOLAS, J. (2011): «Platón en la relación intelectual de Eric Voegelin y Leo Strauss», a *Anales del Seminario de Historia de la Filosofia* 28, 275-302.
- TORRES, B. (2011): «La mirada que escolta. Anàlisi de l'escena central del *Fileb* de Plató (38c-39c)», *Anuari de la Societat Catalana de Filosofia*, XXII; *Bulletí Platònic*, VIII, 79-116.
- TREVASKIS, J. R. (1960): «Classification in the *Philebus*», a *Phronesis* 5/1, 39-44.
- UEBERWEG, F. (1861): *Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge platonischer Schriften und über die Hauptmomente*, Viena.
- VAN RIEL, G. (1999): «Le *Philèbe* dans l'interprétation de Jamblique», a Dixsaut, M. (ed.) *La fêlure du plaisir: études sur le Philèbe de Platon II*. Paris: Vrin, 169-190.
- VAN RIEL, G. (2008): *Damascius, commentaire sur le Philèbe de Platon*. Paris: Les Belles Lettres.
- VLASTOS, G. (1991): *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WESTERINK (ed.) (1990): *Prolegomena in Platonis Philosophiam*, Paris: Les Belles Lettres.
- WILLIAM, M. (1940): «The Unity of Plato's *Philebus*», a *Classical Philology*, 35/2, 154-179.
- WILLIAMS, B. A. O. & BEDFORD, E. (1959): «Pleasure and Belief», a *Proceedings of the Aristotelian Society, Supplementary Volumes* 33, 57-92.